

Naturové hodnocení (součást EIA/SEA) v ČR jako nástroj ochrany biodiverzity v krajinném měřítku

Ivo Machar

Anotace

Evropská soustava Natura 2000 v ČR je tvořena dvěma typy chráněných území: evropsky významnými lokalitami a ptačími oblastmi. Jakýkoliv záměr nebo rozvojová koncepce, která by tato území mohla ovlivnit, podléhá speciálnímu naturovému hodnocení vlivů na předmět ochrany a ekologické funkce těchto území, které se provádí zpravidla v rámci procesu EIA/SEA. Předkládaný článek se zabývá hodnocením vlivů obnovy zámeckého parku v Lednici na Moravě na Ptačí oblast Lednické rybníky v prostoru Zámeckého rybníka se známou kolonií kvakošů nočních (*Nycticorax nycticorax*). V závěru článku jsou diskutovány některé aspekty naturového hodnocení vlivů na ptačí oblasti.

Abstract

European ecological network Natura 2000 in the Czech Republic consists of two kinds of protected areas: Special Areas of Conservation and Bird Areas (Special Protection Areas, SPA). Every projects or strategies, which could influence these areas, have to be evaluated in the frame of its subjects of conservation and its ecological integrity. This article deals with project of rehabilitation of chateau park in Lednice na Moravě on SPA Lednické Rybníky (Czech Republic) in the surroundings of Zámecký Pond (locality of breeding population of *Nycticorax nycticorax*). There is also discussion about some issues of assessment of implications for the Special Protected Areas in view of its conservation objectives.

Úvod

Ptačí oblasti v České republice (HORA et al. 1998) vymezuje svým nařízením vláda ČR podle Směrnice Rady 79/409/EHS, o ochraně volně žijících ptáků (MIKO et al. 2005) v rámci vytváření evropské soustavy Natura 2000 (DOUG 2000).

Jakákoliv koncepce nebo záměr, který může samostatně (nebo ve spojení s jinými záměry) významně ovlivnit území ptačí oblasti, podléhá hodnocení vlivů (tzv. naturové hodnocení) na toto území a stav jeho ochrany. V současné době se objevuje řada investičních záměrů, které mohou ptačí oblasti významně ohrozit (např. HORA 2004), proto je naturové hodnocení v ochraně přírody frekventovaným tématem (MACHAR 2006).

Metodika a materiál

Studované území

Tento článek se zabývá územím Zámeckého rybníka v Lednici (obr.1.), který je součástí Národní přírodní rezervace Lednické rybníky (MACKOVČIN et al. 2007) a stejnojmenné ptačí oblasti. Charakteristiku přírodních poměrů a detailní popis ornitofauny Lednických rybníků obsahuje monografie MACHÁČEK (2009).

Předmět naturového hodnocení

Prezentovaná případová studie se týká hodnocení vlivů projektu Regenerace a obnova vegetačních prvků v lednickém zámeckém parku, který se rozprostírá kolem Zámeckého rybníka (ŠIMEK et al. 2009).

Projekt parkových úprav je členěn do dvou částí, které vzájemně souvisejí a představují ucelenou aktuální strategii regenerace a obnovy vegetačních prvků. Celý projekt vznikl nad datovým aparátem dendrologického průzkumu, který byl aktualizován u stromů, na kterých je navrhováno pěstební opatření. Na základě komplexního posouzení jednotlivých stromů (především jejich kvalitativních a taxačních atributů) bylo na úrovni jedince navrženo konkrétní pěstební opatření.

Základní pojmy a metodika naturového hodnocení

Obecné rámce naturového hodnocení stanoví Směrnice 92/43/EHS (EUROPEAN COMMUNITIES 2002). Podle článku 6(3) této směrnice je naturové hodnocení zaměřeno na posouzení vlivu záměru (nebo koncepce) na „cíle ochrany“ a na „celistvost“ konkrétní lokality v soustavě Natura 2000. „Cílem ochrany“ ptačí oblasti je zachování předmětů ochrany (tj. vybraných druhů ptáků, definovaných jako předmět ochrany v nařízení vlády pro konkrétní ptačí oblast) v tzv. příznivém stavu z hlediska ochrany. Stav ptačího druhu z hlediska ochrany je považován za příznivý, jestliže údaje o populační dynamice druhu naznačují, že se dlouhodobě udržuje jako životaschopný prvek svého přírodního stanoviště, že přirozený areál druhu není a pravděpodobně nebude v dohledné budoucnosti omezen a že druh má k dispozici dostatečně velká stanoviště k dlouhodobému zachování jeho populací (ROTH 2003). „Celistvost ptačí oblasti“ zahrnuje její ekologické funkce, chápané jako soudržnost ekologických struktur a funkcí lokality na celém jejím území a soudržnost populací druhů, pro které je ptačí oblast vymezena (EVROPSKÁ KOMISE 2000).

Pro naturové hodnocení, prezentované v tomto článku, byl použit pracovní postup expertní kvantifikace významnosti vlivů posuzovaného záměru (koncepce) na lokality soustavy Natura 2000 v relativní stupnici (ANONYMUS 2007).

Výsledky – případová studie Zámecký rybník v Lednici

Předmětem ochrany Ptačí oblasti Lednické rybníky jsou populace husy velké (*Anser anser*), lžičáka pestrého (*Anas clypeata*), rzohlávky rudozobé (*Netta rufina*), kvakoše nočního (*Nycticorax nycticorax*) a jejich biotopy.

Husa velká se na Zámeckém rybníku neshromažďuje, poměrně pravidelně zde hnízdí jeden až několik párů Lžičák pestrý na Zámeckém rybníku nehnízdí, ani se neshromažďuje. V literatuře nebyly nalezeny žádné zmínky o lžičácích na Zámeckém rybníku. Rzhlávk rudozobá na Zámeckém rybníku poměrně pravidelně hnízdí na ostrovech. MACHÁČEK (2009) při dlouhodobém monitoringu lokality zpravidla zaznamenal jednu až několik rodin (v roce 2009 však žádnou), nejvíce sedm v roce 2004 a jedenáct v roce 2007.

Z výše uvedeného vyplývá, že tyto tři ptačí druhy (husa velká, lžičák pestrý a rzohlávk rudozobá) nebudou plánovanými parkovými úpravami v prostoru Zámeckého rybníka nijak negativně ovlivněny za předpokladu splnění dvou podmínek:

- a) pokud veškeré práce na obnově parku budou realizovány mimo období hnízdění a péče o mláďata (březen až srpen)
- b) a pokud výsledný stav parku po dokončených regeneračních a obnovních zásazích nijak výrazně nezmění dnešní charakter biotopů na ostrovech a v okolí rybníka.

Na rozdíl od výše zmíněných tří druhů vrubozobých ptáků je zřejmé, že vliv plánovaných parkových úprav může být významný z hlediska vlivu na hnízdní populaci kvakoše nočního (obr. 2.). Kvakoš noční hnízdí na ostrovech Zámeckého rybníka od roku 1932

(GLÍŽ 1937). Kolonie kvakošů na Zámeckém rybníku je v současnosti rozmístěna na třech ostrovech: na ostrově Volavčím, na malém ostrůvku Bezejmenném (nebo také Volavčí 2) a na ostrovu Ovčím (obr. 1). Druh dřeviny pro postavení hnízda zřejmě není rozhodující. V posledních letech většinu hnízdních stromů v koloniích na ostrovech ohlodal bobr a některé stromy zcela porazil. Ohlodané stojící stromy odumírají, protože okusem bobra mají přerušena vodivá pletiva pod kůrou. Kvakošům tedy v současnosti na ostrovech Zámeckého rybníka neustále ubývá vhodných míst k založení hnízda.

Na ostrůvku Bezejmenném je rozsah navržených parkových úprav stromové vegetace minimální (jedná se o záměr ořezání koruny s cílem její stabilizace a odlehčení koruny pouze u jednoho stromu). Naproti tomu na Volavčím ostrově i v oblasti hnízdní kolonie kvakošů na Ovčím ostrově byl navržen poměrně rozsáhlý soubor opatření (kácení stromů, uvolnění a ořezy korun stojících stromů, nové výsadby). Z hlediska ochrany hnízdní kolonie kvakošů bylo zřejmé, že rozsah některých plánovaných opatření, zejména kácení nebo úpravy korun stromů s hnízdy kvakošů, zde bude nutno značně zredukovat oproti projektu. Provedení všech opatření podle projektu parkových úprav by totiž v důsledku znamenalo v podstatě jednorázovou likvidaci větší části hnízdní kolonie. Zároveň bylo nutno vzít do úvahy patrné dnešní ohrožení hnízdní kolonie nevyhovujícím a postupně se zhoršujícím zdravotním stavem téměř všech hnízdních stromů, z nichž hnízda v některých případech po ulomení suchých větví padají. Z tohoto hlediska (v zájmu trvalého udržení hnízdní kolonie kvakošů v lokalitě v časově dlouhodobém měřítku) je zřejmé, že realizace nových výsadeb dřevin, zejména výsadby nových jedinců dlouhověkých stromových druhů (duby, lípy) jsou v oblasti hnízdních kolonií více než potřebné. Spoléhat v tomto směru na přirozené zmlazení, které by v budoucnu nahradilo odumírající staré stromy, nelze z důvodu přítomnosti bobra evropského, který na ostrovech veškeré přirozené zmlazení stromů spolehlivě likviduje.

Na základě zvážení těchto argumentů byl posuzovaný projekt parkových úprav lednického zámeckého parku přepracován podle těchto požadavků:

A) Na ostrovech nebudou vykáceny ani ořezávány žádné stromy, které stojí mimo vymezené plánované plochy obnovních prvků (tj. plochy, na nichž budou realizovány výsadby nových stromů).

B) Stromy, navržené k ošetření typu „odlehčení koruny“ (prořezání suchých a odumřelých větví), nebudou ořezávány v případě, že se v jejich koruně nachází více než deset hnízd kvakošů nebo volavek.

C) Stromy stojící v ploše nových obnovních prvků, navržené k vykácení, nebudou totálně skáceny, ale bude z nich ponecháno na místě stojící odvětvené torzo, tvořené větší částí svého kmene. Toto torzo bude ponecháno až do svého fyzického rozpadu jako potravní zdroj a hnízdní biotop dutinových ptáků.

D) Realizace veškerých prací při parkových úpravách je možná pouze mimo kalendářní období od 10. února (kdy mohou na lokalitě v klimaticky teplé zimě začít hnízdit volavky) do 30. září. V průběhu prací na parkových úpravách bude na náklady investora zajištěn odborný dozor ornitologa.

E) Bobr evropský (*Castor fiber*) v území Zámeckého rybníka velmi významně ohrožuje zájmy na ochraně hnízdní kolonie kvakošů a volavek, a to přímou likvidací stromů s hnízdy. Odchyt bobra v tomto území a přemístění odchycených jedinců jinam nemá praktický význam (dříve nebo později přirozenou migrací obsadí Zámecký rybník další jedinci z širšího okolí nivy Dyje). Proto bylo doporučeno do projektu obnovy vegetačních prvků v zámeckém parku zapracovat opatření k mechanické ochraně (a to nejlépe pletivem) všech stávající vzrostlých stromů v hnízdních koloniích kvakošů a volavek na všech třech ostrovech v Zámeckém rybníku.

Diskuse a závěr

Vytváření soustavy Natura 2000 je považováno za jedno z klíčových opatření při ochraně biodiverzity v ČR (BROŽOVÁ et al. 2004). Posuzování vlivů investičních záměrů nebo rozvojových koncepcí na ptačí oblasti je součástí expertního hodnocení vlivů na životní prostředí (ENVIRONMENTAL LAW SERVICE 2006). Značně vysoká míra subjektivity expertního posuzování (MACHAR 2006) je částečně omezena zavedením institutu tzv. autorizovaných osob, oprávněných provádět takové hodnocení.

Autorizovaná osoba je povinna analyzovat předpokládaný vliv posuzovaného záměru (koncepce) na celistvost dotčené lokality a celé soustavy Natura 2000. Celistvost v tomto pojetí ovšem není chápána ve smyslu územní (geografické) integrity, nýbrž zahrnuje ekologické funkce lokality nebo dokonce celé soustavy lokali. Je definována jako soudržnost ekologických struktur a funkcí lokality na celém jejím území nebo soudržnost stanovišť, komplexů stanovišť a populací druhů, pro které je vymezena (STEJSKAL 2006).

Základním limitem naturového hodnocení je skutečnost, že vlivy na ptačí oblast mohou být posuzovány autorizovanou osobou výhradně z hlediska zachování předmětu ochrany ptačí oblasti, tedy z hlediska jen několika málo ptačích druhů, pro něž je oblast vymezena. V praxi to znamená, že např. vliv zamýšlené větrné elektrárny na ptačí oblast nemůže být příslušnou autorizovanou osobou hodnocen z hlediska ochrany dravců, kteří nejsou taxativně vyjmenováni v nařízení vlády o vymezení ptačí oblasti jako součást předmětu ochrany, přestože budou projektem ovlivněni.

Některé praktické zkušenosti z naturových hodnocení v ptačích oblastech (např. MACHAR 2006) ukazují, že pro tato hodnocení jsou velmi důležitým podkladem zásadního významu aktuální data o avifauně konkrétní oblasti. Naštěstí, řada ptačích oblastí v ČR již má dobře zpracované monografické přehledy avifauny.

Literatura

Anonymus 1992: Zákon o ochraně přírody a krajiny č.114/1992 Sb. v platném znění úprav podle zákona č.183/2006. *Sbírka zákonů, ročník 2006*.

Anonymus 2007: Metodický pokyn Odboru mezinárodní ochrany biodiverzity MŽP ČR k hodnocení významnosti vlivů podle § 45i ZOPK. *Věstník MŽP ČR, roč.XVII, částka 11*.

Brožová J. (ed.) 2004: Biologická rozmanitost v České republice. Současný stav a trendy. Ministerstvo životního prostředí, Praha.

Doug E. 2000: Natura 2000: síť území EU k zachování její flory a fauny. *Ochrana přírody, 10: 292-293*.

Environmental Law Service 2006: Analysis of the transposition and implementation of EC Directives concerning environmental impact assessment. *Environmental Law Service, Brno*.

European Communities 2002: Assessment of plans and projects affecting Natura 2000 sites. *Office for Official Publications of EC, Luxembourg*.

Evropská komise 2000: Péče o lokality soustavy Natura 2000. *Planeta, IX (4): 3-28*.

Glíž J. 1937: Lednická kolonie bukačů nočních (*Nycticorax nycticorax* L.) a volavek popelavých (*Ardea cinerea cinerea* L.). *Čs. ornitholog 4(3) 41-42*.

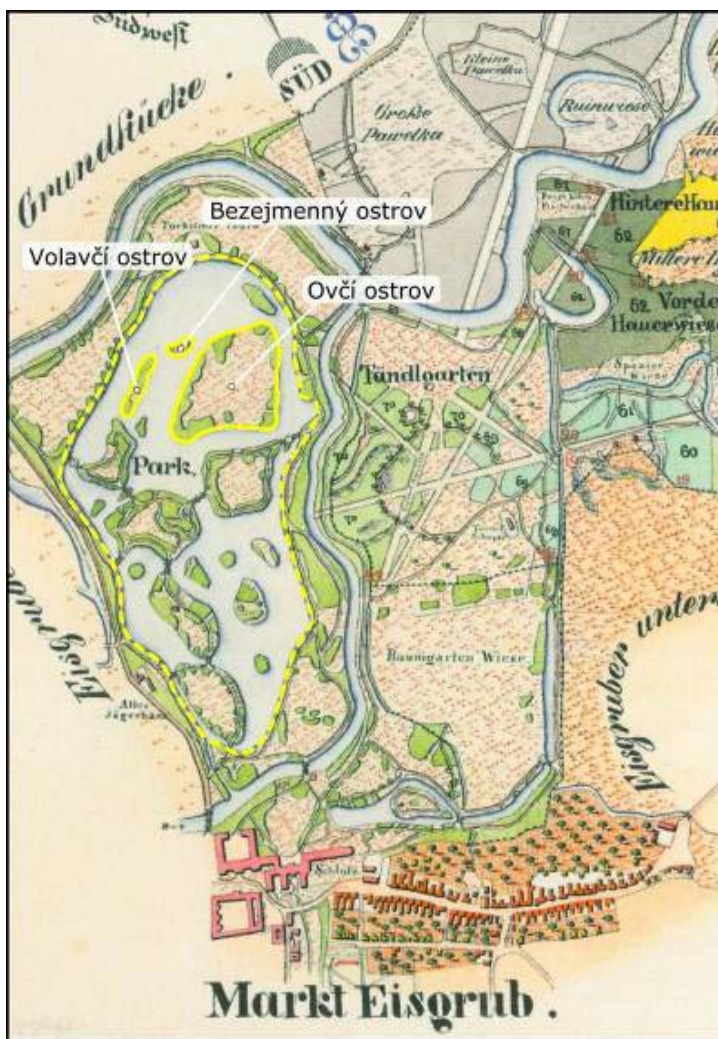
Hora J. 2000: Směrnice ES o ochraně volně žijících ptáků v České republice. *Česká společnost ornitologická, Praha*.

Hora J. 2004: Ptačí oblasti versus rozvoj dopravní sítě. *Ochrana přírody, 59: 163-168*.

Hora J., Marhoul P., Urban T. 2002: Natura 2000 v České republice. Návrh ptačích oblastí. *Česká společnost ornitologická, Praha*.

- Mackovčín P., Jatiová M., Demek J., Slavík P. et al., 2007: Brněnsko. *Chráněná území ČR, svazek IX. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a EkoCentrum Brno, Praha.*
- Machar I. 2006: Posuzování vlivů koncepcí a záměrů na ptačí oblasti - praktické zkušenosti. In: Sedláček O., ed., *Srdcem a rozumem, 80 let České společnosti ornitologické, sborník abstraktů z celostátní konference, 22.-24.9.2006 v Mikulově, Česká společnost ornitologická: 47.*
- Machar I, Macháček P. & Hudec K. 2009: Posouzení vlivu záměru Regenerace a obnovy zámeckého parku v Lednici na Ptačí oblast Lednické rybníky. *Studie pro firmu LÖW a spol., Brno.*
- Macháček P. 2004: Ptáci Národní přírodní rezervace Lednické rybníky. *Městečko Lednice: 92-111.*
- Macháček P. 2009: Ptáci Lednických rybníků. *Regionální muzeum v Mikulově.*
- Stejskal V. 2006: Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost. Linde, Praha.
- Šimek P., Pejchal M., Kučera P., Krejčířík P., Pavlačka R., Bulíř P., Lattenberg L., Lošonská I., Richter M. 2009: Projekt regenerace a obnovy vegetačních prvků zámeckého parku v Lednici na Moravě. *Zahradnická fakulta MZLU v Brně, Lednice na Moravě.*

Doc. Ing. Ivo Machar, Ph.D.
Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
ivo.machar@upol.cz
042/585645811



Obr. 1. Zámecký rybník v Lednici na Moravě s názvy jednotlivých ostrovů na historické mapě lednického revíru Dolní les z r.1844



Obr. 2. Kvakoš noční (*Nycticorax nycticorax*) – foto P.Macháček